

„Nelegálně v USA“

Adriana Kábová

Ústav etnologie, FF UK, Praha, adrianakabova@seznam.cz

„Illegally in the United States of America“

Abstract—Illegal migration is a topic discussed in Czech environment mostly in connection with immigrants heading into the Czech Republic. The topic of this report will be to point out the phenomenon of irregular migration from the Czech Republic into the United States and the way the vague legal status of a migrant affects his everydayness. The article describes the client system as a specific type of social network.

Key Words—illegal migration, Czech immigrants, client system

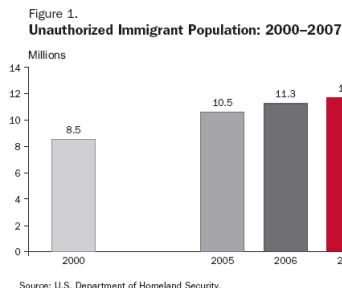
NEREGULÉRNÍ migrace je jevem, který je v českém prostředí diskutován především v souvislosti s příchodem pracovních migrantů do České republiky. Mnohem menší pozornost je ale věnována českým migrantům, kteří v rozporu se zákonem žijí a pracují v zahraničí.

Migrace, a to i migrace neregulární, z českých zemí do Severní Ameriky má již více než čtyřsetletou tradici. Tento příspěvek se zaměřuje na neregulární migraci z ČR do USA po roce 1989. Cílem příspěvku je ukázat, jaký vliv má nevyjasněný právní statut migrantů na utváření sociálního pole v hostitelském prostředí, analyzovat funkci klientského systému a v neposlední řadě nechat nahlédnout fenomén neregulární migrace z perspektivy jejích účastníků.

KVALITATIVNÍ ŠETŘENÍ

Cílem mého šetření, které probíhalo roku 2005 a 2006 v Atlantě, v Georgii, USA, bylo získat informace o zkušenostech českých migrantů se speciálním ohledem na jejich právně nezakotvený statut. „Otázka ilegální migrace je velmi citlivá, ... migranti se cítí zranitelní...“ (Massey 1979), a právě to byl jeden z důvodů, proč jsem dala přednost kvalitativním metodám výzkumu před kvantitativními. Dalším důvodem pak byla povaha cílových dat, která nepředpokládala jednoznačnou měřitelnost. Využita byla metoda zúčastněného pozorování, neformální rozhovor a rozhovor polostrukturovaný.

Metoda zúčastněného pozorování poskytovala prostor pro zapojení se do sociálních sítí účastníků a nepostradatelnou se stávala především v procesu získávání si důvěry nezbytné k dosažení relevantních informací od jednotlivých migrantů. V prostředí nelegálně pracujících byla shodná identita výzkumníka a pozorovaných nejen neocenitelnou výhodou, ale téměř nutností. Jelikož jsem

Obr. 1. Počet nezákonných imigrantů v letech 2000–2007. Zdroj: U.S. Citizenship and Immigration Services (Hofer 2007).

se sama účastnila dění v sociální situaci a byla v osobním vztahu s pozorovanými, měla jsem možnost získávat informace i prostřednictvím častých neformálních rozhovorů, které mně umožňovaly spontánní kladení otázek v přirozeném průběhu interakce. Účastníci mně v rámci těchto rozhovorů vyjasňovali a zpřesňovali informace o jevech, které bych na základě samotného zúčastněného pozorování nebyla schopna analyzovat. Mým dílčím závěrem ze zúčastněného pozorování tak nevědomě poskytovali zpětnou vazbu.

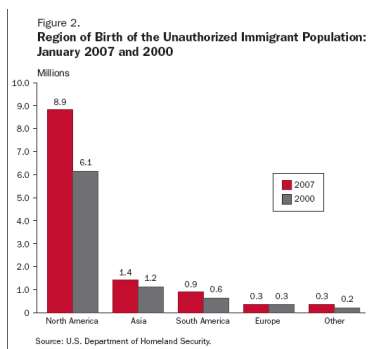
Za účelem získání relevantních dat jsem pak vedla polostrukturované „face to face“ rozhovory v trvání 20–180 minut, během nichž jsem pořizovala záznam formou poznámek. Rozhovorů se zúčastnilo celkem 12 osob, z toho 5 žen a 7 mužů. Zkoumaný vzorek je malý, šetření proto neaspíruje na vyvození obecných závěrů.

STATISTICKÉ ÚDAJE

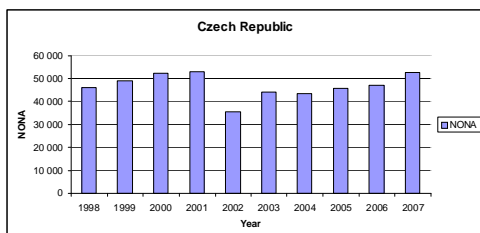
Přesné statistické údaje o českých občanech pracujících v zahraničí nejsou shromažďovány žádnou institucí v ČR. Je proto dosti problematické být jen odhadovat počty Čechů, kteří pracují v USA, a počty těch, kteří tam pracují nelegálně. Nabízí se ale odhady amerických imigračních úřadů v zastoupení U.S. Department of Homeland Security, v jejichž moci ale také není podávat přesná data. Graf č. 1 zobrazuje předpokládaný nárůst všech migrantů bez povolení k pobytu v USA v miliónech.

Druhý graf (Graf č. 2) poskytuje srovnání odhadů počtů těchto migrantů dle místa jejich původu v roce 2000 a v roce 2007. Odhady počtu českých migrantů bez oprávnění k pobytu v USA tu splývají s počtem evropské migrace.

Strategií většiny neregulárních migrantů z ČR je vycestovat za účelem turismu, při vstupu do USA získat povolení k dočasnému pobytu (Nonimmigrant Admissions

Obr. 2. Místo původu nezákonných imigrantů v letech 2000–2007. Zdroj: U.S. Citizenship and Immigration Services (Hoefler 2007).

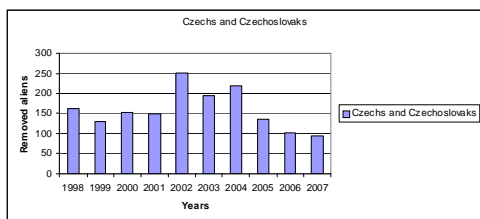
Obr. 3. Počet občanů ČR, kteří vycestovali do USA na turistické vízum v letech 1998–2007. Graf byl vytvořen na základě údajů U.S. Department of Homeland Security.

- v grafu č. 3 označení NONA) a po vypršení povolené doby pobytu zůstat na území USA nelegálně. Graf č. 3 znázorňuje počet občanů České republiky, kteří v letech 1998–2007 vycestovali na turistické vízum. Je však nutné mít na zřeteli, že se do této statistiky promítají i běžní turisté, kteří nepřekročili povolenou dobu pobytu.

Na grafu č. 4 je pak znázorněn počet osob, které byly v letech 1998–2007 z USA deportovány z důvodu porušení amerických zákonů a které uvedly jako zemi svého původu Českou republiku nebo bývalé Československo. Nárůst v roce 2002 může být zapříčiněn změnou postoje amerických imigračních úřadů po událostech 11. září 2001.

NEVYJASNĚNÝ PRÁVNÍ STATUT MIGRANTŮ A MIGRAČNÍ STRATEGIE

Nejčastěji využívaným způsobem, jak se neregulérní migranti dostávají z ČR do USA, je vycestování na turistická

Obr. 4. Počet osob, které byly z USA deportovány a jako zemi svého původu uvedli ČR nebo bývalé Československo. Graf byl vytvořen na základě údajů U.S. Department of Homeland Security, Deportable Alien Control System (DACCS) a Enforcement Case Tracking System (ENFORCE).

víza, po 17.11.2008 potom bez víz, ale stále za účelem turistické cesty maximálně na dobu 90 dnů. Tito turisté následně nedodrží stanovený termín pro opuštění USA a zůstávají zde nelegálně. Někteří čeští migranti se do USA dostali prostřednictvím programů zprostředkovatelských agentur typu Au-pair, Work and Travel nebo poznávacích zájezdů, ze kterých zběhli. Výjimku pak tvoří čeští migranti, kteří na území USA vstoupili nelegálně přes hranici se sousedící Kanadou nebo Mexikem.

Všichni z mých informátorů, kteří nedisponovali povolením k pobytu na půdě USA a nelegálně zde pracovali, si byli vědomi toho, že porušují americký zákon.

Prvním výrazným momentem pro migranta bez potřebných dokumentů je zjištění, že mu ani jako turistovi nebude přiděleno „social security number“. Čechům, kteří žili v USA 6 let a více, se toto číslo podařilo získat, často ale prostřednictvím zprostředkovatelů za nemalý finanční obnos. Imigrační politika USA se však vyvíjí, mění a zpřísňuje, v dnešní době je pro tyto migranty získání social security number legální cestou nedosažitelné. Toto číslo je po migrantovi vyžadováno při jakémkoliv styku s úředními orgány, ale třeba i v případě zakládání účtu v bance či koupi mobilního telefonu s paušální službou.

Nevyjasněný právní statut migranta omezuje udržování jeho sociální sítě ve výchozím prostředí, stává se bariérou pro transnacionální jednání migrantů a je jedním z nejdůležitějších faktorů, proč migranti vnímají svůj pobyt v USA jako dočasný.

„Do Čech se chci určitě vrátit. Jsem tam prostě doma, mam tam rodinu, známé. Je to prostě domov a táhne mě to tam. Tady když jsi nelegálně, tak si tu nemůžeš ani nic budovat.“ (Informátorka P.)

„Lidé, kteří jsou reálnými, ne však právoplatnými občany, čelí právním restrikcím, postrádají právní ochranu, a zatímco jejich životy se mohou odehrávat na pozadí transnacionálního prostoru, k tomuto prostoru mají jen omezený přístup“ (Schiller 2004).

Pokud se chce migrant, který porušoval americké přistěhovalecké zákony, vrátit zpět do ČR, nemůže si být jist, že ještě někdy bude moci do USA vycestovat, a toho si byli vědomi i moji informátoři:

„Já si myslím, že kdo je aspoň trochu inteligentní, nebude se tady zdržovat dlouho. Vždyt' tady nemá vůbec cenu něco budovat, rozjíždět nějaký podnik. Stane se ti třeba něco s rodinou v Čechách, odletíš a zpátky už tě nepustí. To je na nic, takovej život, to je stokrát lepší žít někde v Evropě, máš to blízko domů a v Anglii vyděláš víc jak tady.“ (Infomátor P.)

Nevyjasněný právní postavení migrantům vedle mnoha omezení přináší i degradaci osobního statutu, a je proto logické, že se snaží svůj pobyt v USA zlegalizovat. Většina českých migrantů je zapojena do loterie o zelené

karty, někteří se uchylují k sňatkům s americkou občankou nebo občanem za peníze, krajním řešením je pak koupě falešných dokladů.

Svou specifickou roli v tomto prostředí hrají příběhy, které se mezi migranty šíří, a na jejichž základě se formuje každodenní chování a jednání migrantů. Jedná se především o vyprávění o kontaktu s oficiálními institucemi a o průběhu zásahů imigrační policie, přičemž nemám žádné důkazy pro to, že by tyto příběhy měly reálný základ. Migrantí mají obavy z nepřímých kvartérních vztahů (Calhoun 1991), které umožňují mocnější straně nepozorovaně dozírat na počínání slabšího článku vazby, Calhoun udává v této souvislosti jako příklad možnost sledování transakcí placených platební kartou. A především z tohoto důvodu se migranti uchylují k posílání remitancí do České republiky, mají obavy, aby jim úspory na bankovních účtech v případě jejich odhalení nebyly zabaveny. Elektronické sociální sítě, jako např. Facebook, jsou pak využívány jen s velkou obezřetností.

SOCIÁLNÍ SÍTĚ

Sociální sítě jsou pro migranty zásadní v otázkách hledání práce, ubytování, cirkulace zboží a služeb, stejně tak i pro psychologickou podporu a přísun informací (Vertovec 2003). A právě sociální vazby podporují a udržují proces migrace, ta zároveň nechává sociálním sítím vzniknout a již existující formální i neformální sociální vazby posiluje. Mezinárodní migrace je procesem vytvářejícím sociální sítě, ale zároveň procesem na sociálních sítích závislým (Portes, Rumbaut 1996).

Na utváření sociálních sítí a především na hierarchizaci vztahů na sociálním poli má bezpochyby vliv i právní statut migranta. V případě neregulérní migrace se vedle sociální sítě rodiny, přátel a komunity vytvářejí často i mocensky nesymetrické vazby se zprostředkovateli práce, jež mohou být prostředkem pro vydírání i vykořisťování migrantů.

KLIENTSKÝ SYSTÉM

Za specifický druh sociální sítě lze považovat klientský systém, který nově příchozím migrantům umožňuje získat sociální kapitál, jako komoditu jim pak nabízí i kulturní kapitál.

Sociální kapitál může být jen zřídka získán bez investice materiálních statků a bez kulturní znalosti, která by jednotlivci umožnila navázat vztahy s ostatními (Bourdieu 1980 in Portes 2000). Čeští migranti, kteří přijížděli do USA po roce 1989 bez pracovního povolení, často neměli možnost přístupu k sociálním sítím v novém prostředí. Tito migranti většinou vůbec neovládali anglický jazyk, neměli žádné kontakty a nebyli schopni se v novém prostředí sami orientovat. Stávali se proto součástí jim nabízené sociální sítě klientského systému, která jim byla nápomocná v adaptaci na nové prostředí, zároveň se ale mohla stát prostředkem pro zneužití migranta. Klienti profitují z absence sociálních sítí nově příchozích migrantů, nabízejí jim v podstatě sociální síť, kterou sami

řídí. Klientova sociální role spočívá ve vůdcovství sociální skupiny, kterou konstituuje nejenom jako ekonomickou jednotku, ale také jako politickou entitu (Černík 2005: 7). Klientova přidaná hodnota k nekvalifikované práci kolektivu je znalost pravidel a zákonů vnějšího světa, se kterým jednotlivce spojuje a zároveň je od něj izoluje (Černík 2005: 9).

S klientelismem jakožto zprostředkovatelskou institucí mělo přímou zkušenost 11 z 12 respondentů. V rámci zúčastněného pozorování jsem taktéž 3 měsíce pracovala pro polskou klientku jako uklízečka. U 4 mých respondentů z 12 je možno hovořit o zkušenosti blízké nucené práci, dozajista pak o zkušenosti s vykořisťováním a dlužním otroctvím, přičemž tito 4 respondenti žili v době šetření v USA nelegálně minimálně 6 let a zkušenosti tohoto druhu se vztahují především k prvním rokům jejich pobytu. O zprostředkovatelích se migranti dozvídají prostřednictvím tisku, internetu nebo skrze doporučení známých.

„Dostala jsem se sem přes inzerát. Jak všichni říkají, že v těch inzerátech jsou podfuky, tak já s tím mam náhodou dobrou zkušenost. Ten chlap mi zařídil letenku, tady apartment a práci a peníze vlastně dostal zpětně, ty se mi pak odečítaly z platu.“ (Infomátorka Š.)

Nábor zaměstnanců se realizuje také na přímé doporučení současných nebo bývalých pracovníků, jež jsou motivováni finanční odměnou za každého dalšího získaného člověka (Couperfield 2005: 228). Běžným jevem je také slib zaměstnání v atraktivní oblasti a následné předání zaměstnance do rukou jiného klienta, působícího třeba i na druhé straně kontinentu. V tomto kontextu se dá uvažovat i o obchodu s lidmi za účelem nucené práce mezi jednotlivými zprostředkovatelskými sítěmi.

„Do Tamy nás přiletělo na inzerát 15 a 2 lidi nás pak odvezli na hotel, že nás ráno někdo vyzvedne. Celej den nikdo nepřišel a pak nás poslali do Kentucky, 24 hodin greyhoundem.“¹ (Infomátor K.)

Předmětem směny a živnosti klientů se v tomto systému stává sociální a do jisté míry i kulturní kapitál, prodejní komoditou jsou nejen služby, ale i strategie, kontakty a informace.

„Za práci jsem platil 500 a přítelkyně \$350, ten boss si tam zaměstnal jednoho Čecha jako manažera a ten mánil z každého prachy, jak se dalo. Já jsem třeba platil \$120 jenom za to, že mi ukázal, kde jsou dveře od autoškoly.“ (Infomátor Š.)

¹Greyhound - firma zajišťující autobusovou dopravu po USA.

Ilegální zaměstnanci pracují v rámci tzv. „*underground economy*“ za platy, které představují jen zlomek oficiální tarifní mzdy (Straubhaar 2007). Nejen že nově příchozí Čech uvedený do sítě klientského systému tak prakticky nikdy neuvidí celý finanční obnos, který by mu za odvedenou práci oficiálně náležel, většinou nedostane ani celou částku, na které se s kontraktorem před vykonáním práce domluvil. Pracuje povětšinou pro české nebo polské zprostředkovatele, kteří mu vyplácejí jen tolik, kolik uznají sami za vhodné, přičemž z takto upravené sumy pak z různých důvodů ještě další peníze strhávají. Jedná se o koncept dlužního otroctví², kdy prvotní dluh tvoří právě zprostředkování práce, někdy i zajištění letenky a cestovních víz z ČR, k tomu se přičítají ještě různé zálohy a poplatky za ubytování, údajné vyřizování dokladů, pojištění atd.

„Jak jsme jeli s tím kámošem do Iowy, tak to bylo přes inzerát. \$500 jsme každé platili za práci, to šlo všechno tomu zprostředkovateli. Prvních 14 dní si strhávali deposit, takže mě vůbec nevypláceli.“ (Infomátor Š.)

O těchto srážkách však nejsou zaměstnanci zpravováni předem a často netuší, jaká je skutečná cena služby, kterou jim kontraktoři z platů odečítají. Zde už je snad možné hovořit i o konceptu nucené práce³, byť migranti na tuto práci přistoupí dobrovolně.⁴ Zadržování mzdy spolu s předchozími dluhy a psychickým nátlakem nutí migranta pracovat alespoň do doby splacení dluhu pro jednoho určitého klienta. Doba splacení však velkou měrou závisí právě na klientovi, který často migrantovi poskytuje ještě půjčky s vysokým úrokem. V případě, že pracovník splatí dluh a začne vydělávat, může klient oddalovat vyplacení další mzdy, čímž předpokládá vyčerpání finančních prostředků zaměstnance a jeho následné setrvání v řetězci.

„Nebyla žádná pauza, makali jsme od pondělka do neděle, to si ještě brali nějaký depozity, poprvý jsem vydělal \$625, slíbený splátky se nerespektovaly, takže jsem dostal \$25. Musel jsem si půjčit peníze, půjčovalo se ale s 20% úrokem na měsíc.“ (Infomátor K.)

²Podle Dodatkové úmluvy OSN o zákazu otroctví, obchodu s otroky a institutu a praktik podobných otroctví z roku 1956 je dlužní otroctví definováno jako stav anebo okolnost, které jsou založené na závazku dlužníka, že poskytne svoje služby anebo služby osoby, kterou má pod kontrolou, jako zajištění dluhu, a to za předpokladu, že hodnota těchto služeb podle rozumného odhadu se neuplatňuje k umoření dluhu anebo že délka a povaha těchto služeb není příslušně omezena a definována (Burčíková 2005: 9).

³Čl. 2 Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 29 (publikované ve vyhl. č. 506/1990 Sb.) o nucené nebo povinné práci definuje nucenou práci jako každou práci nebo službu, která se na nějaké osobě vymáhá pod pohrůžkou jakéhokoli trestu a ke které se tato osoba nenabídla dobrovolně (Mazel 2006).

⁴Jakékoliv omezení možnosti opustit práci bez ohledu na to, zda jde o fyzické omezení nebo psychologický nátlak například formou zadržování mzdy, může být považováno za nucenou práci i v případě, že rozhodnutí o přijetí práce bylo naprosto svobodné (Burčíková 2005: 7).

Čím více se ale migrant orientuje v daném prostředí, čím více se učí anglickému jazyku, tím nezávislejší na zprostředkovatelích se stává. Doba trvání tohoto procesu je vysoce individuální, svou roli hrají i finanční prostředky migranta.

Se systémem klientelismu měli nejvíce zkušenosti migranti, kteří v USA nelegálně žili a pracovali déle než pět let. Tento systém považovali za funkční většinou jen do doby, než se adaptovali na podmínky života v novém prostředí a než si vytvořili vlastní sociální síť, jejichž prostřednictvím se jim dostávalo psychické, sociální a někdy i finanční podpory. Skrze takové síť se pak většinou zdarma distribuují relevantní informace o možnostech bydlení a potencionálním zaměstnání, čímž je omezována moc klientského systému.

Čeští migranti již nezávislí na klientech si i bez pracovního povolení a oprávnění k pobytu v USA budují pozice velmi dobře vydělávajících nelegálních podnikatelů. Někteří muži, kteří v USA začínali jako pomocní dělníci pro polské kontraktory, v době výzkumného šetření pracovali jako samostatní stavbyvedoucí pro větší americké firmy. Ženy, které po příjezdu do USA uklízely pro polské klientky, ve sféře služeb později samy nezávisle a nelegálně podnikají.

Migrační proudy se stávají nezávislými, vytvořili se síť informací, vzájemné podpory a závazků mezi migranty v hostitelské zemi a jejich přáteli a příbuznými ve výchozím prostředí (Boyd 1989). S posilováním a rozrůstáním sociálních sítí českých migrantů v USA se tak usnadňuje situace těm, kteří přicházejí z ČR až v dalších migračních vlnách a jsou již na sociální síť hostitelského prostředí napojeni.

Tři z účastníků zmínili, že před příjezdem neznali žádného jiného Čecha v cílovém prostoru, tři respondenti neznali žádné Čechy v USA, avšak cestu podstupovali v doprovodu blízké osoby, která již v USA byla a měla kontakty na další Čechy. Ostatní respondenti přijížděli za osobou, s níž byli v příbuzenském nebo přátelském vztahu.

MY A ONI

Sociální síť českých migrantů, jejíž součástí jsem se stala, nebyla definována na základě etnické příslušnosti, ale příslušnosti jazykové. Celistvou komunitu tvořili jak čeští, tak i slovenští migranti, její součástí byl i migrant z Etiopie, který plyně hovořil česky.

Domnění vlastního společenství je tu často podporováno vyčleněním, stereotypizací a někdy až stigmatizací jiných skupin. „Cizí skupina je přesně onou imaginární opozicí, již k sobě vlastní skupina potřebuje pro svou sebeidentitu, soudržnost, vnitřní solidaritu a emocionální jistotu (Bauman 2004: 44).“ Stigmatizace „druhých“ pak v podstatě „umožňuje formování „jedněch“ skrze vyčlenění „druhých“, umožňuje pokles jedné skupiny a s tím související vzestup skupiny druhé“ (Hansen 1994: 86).

„Mně tady vadí hodně mexíci a šikmoocí, už jenom ta řeč, je to prostě něco jinýho, než my bílí.“ (Infomátorka A.)

Podle Hansena se stigmatizace stává mimořádně funkční v prostředí, kde je umožněn distribuční boj a kde se setkáváme s nedostatečnými materiálními i nemateriálními statky. Čeští nelegální migranti přicházejí do kontaktu s ostatními pracovními migranty logicky především v pracovním procesu a na zkušenostech z tohoto prostředí pak často vytvářejí zjednodušující stereotypy:

„Dost mě tady překvapili Poláci. Nikdy nedodrželi to, co slíbili, nezaplátili ti. Ti by fakt sedřeli kůžu z každýho, nezajímalo je, že nemáš na kus chleba, že se zadlužuješ, jenom dávej, dávej, dávej!“ (Infomátor Š.)

Dalším běžným jevem při orientaci v novém prostředí je přenášení pomyslných struktur z prostředí výchozího, nové, neznámé podněty vnímáme skrze nám dobře známé kategorie. Někteří migranti sami přirovnávali svou situaci a postavení v USA k postavení Ukrajinců nebo jiných východoevropských migrantů v České republice.

Výtka, že Mexičané údajně berou Čechům práci vzhledem k tomu, že jsou ochotni pracovat i za podprůměrné platy, a zaměstnavatelé jim proto dají přednost, byla v debatách českých ilegálních pracovníků velmi často zmiňována. Čeští migranti v této skupině spatřují asi největší ohrožení vlastního uplatnění na pracovním trhu, a proto ji mají potřebu stigmatizovat.

„Mexikánce nesnáším. Tady jsem začal poznávat, jaká je to pakáž, a jestli je mezi nima někdo dobrej, tak ten mě nezajímá, to je tak jeden ze sta. Kradou nám práci a od té doby, co tu jsem, se hrozně rozrostli. Španělština v marketu, v televizi, všude.“ (Infomátor D.)

ZÁVĚR

Čeští neregulární migranti přijíždějící do USA po roce 1989 čelili absenci sociálních sítí v hostitelském prostředí, využívali proto specifické sociální sítě klientského systému. Tuto síť je vedle prostředku pro potencionální zneužívání migranta možné vnímat také jako prostředek adaptace na nové prostředí, aparát umožňující směnu sociálního a kulturního kapitálu. Oslabování moci klientů je podmíněno posilováním vlastních sociálních sítí migrantů. Na podkladě těchto sítí se pak utváří vědomí vlastního společenství, jež je posilováno především společným jazykem.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] BAUMAN, Z., MAY, T. 2004. *Myslet sociologicky*, Slon, Praha.
- [2] OYD, M. 1989. Family and Personal Networks in International Migration: Recent Development and New Agendas, *International Migration Review*, 23(3): 638–670.
- [3] BURČÍKOVÁ, P.: *Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce v České republice*, La Strada o.p.s., přístupné na: <http://www.feminismus.cz/download/countryreport.pdf>, stáhnuto 14. 10. 2009.
- [4] CALHOUN, C. 1991. Indirect Relationships and Imagined Communities: Large – Scale Social Integration and the Transformation of Everyday Life, in: *Social Theory for a Changing Society*. Pierre Bourdieu and James S. Coleman, eds. Pp. 95–121. Boulder: Westview Press/ Russel Sage Foundation.
- [5] COUPERFIELD, D. Š. 2002. *Deníky amerického krumpáče*, Naše Vojsko, Praha.
- [6] ČERNÍK, J. 2005. *Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku*, Multikulturální centrum, Praha.
- [7] HANSEN, G. 1994. Migration und Fremdenfeindlichkeit – soziale und kulturelle Wirkungen, in: Böhme, G., Chakraborty, R., Weiler F.(eds.): *Migration und Ausländerfeindlichkeit*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- [8] HOEFER, M., RYTINA, N., BAKER, B. C. 2007. Estimates of the Unauthorized Immigrant Population Residing in the United States, January 2007. Available at: <http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/statistics/publications/ois/illpe2007.pdf>, stáhnuto 18. 1. 2008.
- [9] MASSEY, D.S., REICHERT, J. 2006. Patterns of U.S. Migration from a Mexican Sending Community: A Comparison of legal and illegal migrants, *International Migration Review*, Vol. 13, No. 4: 6.
- [10] MAZEL, M. 2006. *Stanovisko OBP k trestnému činu obchodování s lidmi podle § 232a trestního zákona ve vztahu k pojmům nucené práce a jiné formy vykořisťování*, Ministerstvo vnitra, Praha, 2006.
- [11] PORTES, A., RUMBAUT, R.G. 1996. *Immigrant America, a Portrait*. Second edition. Berkeley: University of California Press.
- [12] PORTES, A. 2000. The two Meanings of Social Capital. *Sociological Forum*, Vol. 15, No.1 (Mar., 2000): 1–12.
- [13] STRAUBHAAR, T. 2007. *Illegale Migration, Eine ökonomische Perspektive*. Universität Hamburg.
- [14] VERTOVEC, S. 2003. Migration and Other Modes of Transnationalism: Towards Conceptual Cross-Fertilization, *International Migration Review: International Perspectives*(Fall, 2003): 641–665.

Tento text je dílčím výstupem specifického výzkumu Katedry antropologických a historických věd FF ZČU v Plzni pro rok 2009

